

Evert Thielen

Dagmar Thielen

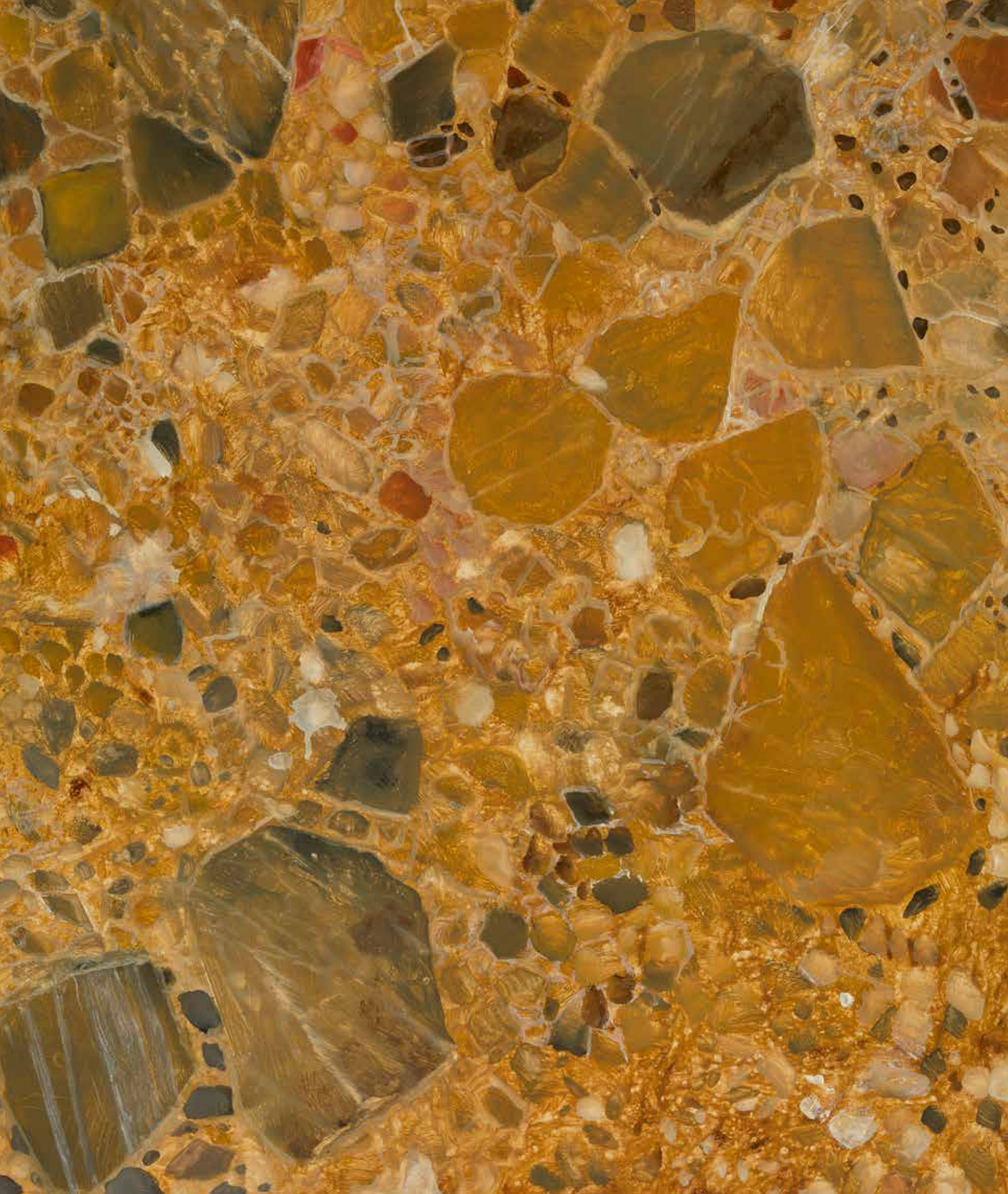

Inhoud

19	Inleiding	Evert Thielen als fenomeen
25	Wording:	de reïncarnatie van het schilderij
31	1	Het realisme
52	2	Een microcosmos in een macrocosmos
66	3	Het schilderijtheater
71	Wending:	het oeuvre als opera
75	1	Het visuele Leitmotiv
95	Werkelijkheid:	een leven in veelluiken
96	1	Prelude
98	2	De Schilderkunst (1978 – 1980)
104	3	De Schepping (1987 – 1992)
114	4	Unified (1992 – 1997)
124	5	Het Verlangen (1998 – 2005)
136	6	Bellenhof (2006 –) en Amerloo (2016 – heden)
152	Conclusie	De belofte vervult
191		Index van afgebeelde werken
192		Colofon

Wording

de reïncarnatie van het schilderij

Es klang so alt und war doch so neu, wie Vogelsang im süßen Mai!

Richard Wagner, Die Meistersinger von Nürnberg: derde akte: tweede scène, 1868

Het klonk zo oud en was toch zo nieuw, zoals het zingen van de vogels in mei

Het eerste deel van dit boek werkt een kunstwetenschappelijk onderzoek uit van de stijl en oeuvre van de hedendaagse Nederlandse kunstschilder Evert Thielen als geheelconcept. Hoewel hieruit zal blijken dat Thielen's stijl onderhevig is aan veelvuldige visuele wendingen die vaak gepaard gaan met een zoektocht naar een eigen artistieke identiteit, kunnen vanaf het begin van het oeuvre tot aan de hedendaagse producties verschillende inhoudelijke rode draden gevonden worden. Ze duiden op de aanwezigheid van eenzelfde artistieke conceptie. Deze conceptie is gebaseerd op het weergeven van een emotief ingegeven artistieke wil-tot-vormen en de relatie tussen het innerlijke en het materiële waarmee Thielen zich in het hedendaagse kunstlandschap plaatst.

Studies in de kunst sinds het einde van de negentiende eeuw analyseren de wil tot het produceren van die kunst, aansluitend met het doel en de functie, in het kader van het uitdrukken van emoties, het zij persoonlijk als expressie van levensgebeurtenissen of gedachten van de kunstenaar zelf, het zij in de context van externe gebeurtenissen of brede tendensen. In de hedendaagse kunstgeschiedenis is de associatie tussen kunst en emotie een vanzelfsprekendheid. De kunstenaar is een gevoelige, geïnspireerde persoonlijkheid die de eigen tijdsgeest beeldend vertaalt. Dit gegeven is echter een relatief nieuw concept. De eerste kunsthistorische beschouwingen, daterend van de eerste helft van de zestiende eeuw, waren niet gebaseerd op het idee van de kunstenaar als visionair of van kunst als een spiegel van de tijdsgeest maar wel op de functie van het werk en de kwaliteit waarmee deze functie vervuld werd. Een portret van een vorst, bijvoorbeeld, was bedoeld om het gezag van de persoon in kwestie te legitimeren. Een religieus altaar had daarbij de functie om de liturgie beeldend te maken en de gelovigen te overtuigen. De functie tot overtuigen, die de overhand had bij kunst gemaakt tijdens het Ancien Régime, een benaming voor de maatschappelijke structuur zoals die bestond voor de Franse Revolutie, werd aanzienlijk verbonden aan

Jan van Eyck, Portret van Giovanni Arnolfini en zijn vrouw, 1434, 82,2 x 60 cm, olieverf op paneel, The National Gallery / Bridgeman Images

Wending

het oeuvre als opera

Da scheinest du, o lieblichster der Sterne, dein sanftes Licht entsendest du der Ferne,
die nächt'ge Dämmerung teilt dein lieber Strahl,
und freundlich zeigst du den Weg aus dem Tal.

Richard Wagner, Tannhäuser, akte 3 scène 2, 1845

Daar schijn je, o mooiste van alle sterren,
jouw zachte licht zend je van ver,
de nachtelijke schemering wordt doorklieft door jouw straal van licht,
en vriendelijk wijs je de weg uit het dal.

Zoals besproken in de vorige hoofdstukken ontstaat het werk van Evert Thielen uit een fusie van het onderbewustzijn, persoonlijke ervaringen en de reïncarnatie van bepaalde momenten uit de Europese kunstgeschiedenis. De schilderijen zijn volgens de kunstenaar het resultaat van een “inval”, een plotse culminatie van inspiratie. Wanneer deze vaak spontaan ontstane afbeeldingen kunsthistorisch onderzocht worden, vallen in het oeuvre bepaalde rode draden te ontdekken die net zo multigefacetteerd en diepgaand zijn als de verschillende dimensies van een individuele persoonlijkheid. Deze rode draden kunnen op drie niveaus in het oeuvre aangeduid worden, zijnde op vormelijk, materieel en emotioneel niveau. Het eerste niveau, de connectie in vorm of compositie, kan gezien worden door simpelweg door een catalogus van het oeuvre te bladeren. Daarbij kunnen bepaalde aspecten opgelicht worden die visueel met elkaar overeenstemmen en daarbij tijdspannes binnen het volledige oeuvre overbruggen. Een voorbeeld hiervan zijn *Nachtelijk naakt* uit 1984 en *Klein naakt* uit 1990. In het werk uit 1984 is een naakte, vrouwelijke torso afgebeeld, waarbij het gezicht van de vrouw onzichtbaar gemaakt wordt door de bovenkleding die zij boven haar hoofd uittrekt. Het vastleggen van dit moment schept een surrealistisch geheel van focus op het lichaam zonder daaraan een bepaalde identiteit vast te ketenen. De vorm van het lichaam wordt daarbij teruggebracht tot een neutraliteit die abstraherend overkomt. Bijdragend aan deze abstractie is het secundaire onderwerp van het schilderij,

namelijk de gebruikte techniek. Thielen werkte hier een methode uit die de nadruk legt op invallend licht. Het silhouet van de vrouwenfiguur is in verschillende tinten donkergroen geschilderd, waarbij aan de verf voor de schaduwpartijen een grofgemalen groene aarde werd toegevoegd om een *peinture mate* te verkrijgen.¹ De zwarte achtergrond van het werk werd door de kunstenaar glanzend gevernist waardoor een contrast tussen mat en glans en een lichte en duistere vorm van donkerheid ontstaat. Wanneer het werk tentoongesteld wordt in een ruimte met weinig licht, zij het kaarslicht, maneschijnsel of een zachte lamp, reageert het werk als een schaduw. De vrouwenfiguur treedt in de matte duisternis scherp naar voren, terwijl de glanzende achtergrond haar omstraalt als een aureool van duisternis. De grootte van het werk, dat bijna twee meter hoog is, draagt bij aan het realisme van de voorstelling en de overgang van schilderij naar werkelijke momentopname. Het werk vormt daarbij een ode aan de nacht, wanneer van de dagelijkse handelingen slechts een intiem silhouet overblijft. Thielen licht in *Nachtelijk naakt* een momentopname in de werkelijkheid uit en schildert het naakt op een realistische manier. Ondanks deze elementen kan het werk niet alleen door middel van de simpele stempel “realisme” geassocieerd worden. Deze ambiguïteit is merkbaar bij een eerste aanschouwing van het werk, waarbij de abstractie van de vorm en de merkwaardigheid van de stilgezette handeling in combinatie met het donkere kleurenpalet de overhand nemen. Het is pas wanneer het werk zoals bedoeld in dialoog kan

Groot Verlangen, 2014, 29,5 x 44 cm, tempera op paneel

De gelijkenissen op emotioneel niveau binnen het oeuvre van Evert Thielen kunnen bepaald worden door het gebruik van de structuur van het leitmotief zoals hier beschreven. Deze leitmotieven vormen rode draden van emotie door het werk van de kunstenaar en kunnen op deze manier visuele en emotionele coherentie bieden aan het oeuvre dat vele stilistische wendingen kent. Door een exploratie van de leitmotieven binnen het werk komt de toeschouwer dicht bij het kunstdoel van de kunstenaar en wordt de emotionele reflectie binnen zijn werk expliciet gemaakt. Belangrijk om daarbij op te merken is dat één kunstwerk onder meerdere leitmotieven tegelijkertijd geklasseerd kan worden. Aangezien het leitmotief voortkomt uit de wortels van de geest van de kunstenaar is het onmogelijk om een volledig strikte indeling te maken van welk schilderij bij welk motief hoort. In elk werk zijn sporen terug te vinden van verschillende emoties. De onderwerpen van de leitmotieven, zoals verlangen, droom of schepping zijn daarbij zeer breed interpreteerbaar. Deze expliciete vaagheid kan verklaard worden binnen de geaardheid van het leitmotief als *multum in parvo*-fenomeen. Door de simultane complexiteit en fluiditeit van het leitmotief kan er geen sprake zijn van een strikte invulbaarheid, maar eerder van een aanvoelen. Dit aanvoelen stelt de toeschouwer in staat om zijn eigen gevoelens te reflecteren op het kunstwerk, zonder daarbij ondergeschikt te staan aan een vooropgesteld narratief. Het is echter wel mogelijk om deze rode draden van emotie te traceren en aan te geven in welke werken deze leitmotieven expliciet naar

voren komen. Binnen het oeuvre kunnen vijf centrale leitmotieven en drie verbindende leitmotieven teruggevonden worden, die verklaard en toegelicht zullen worden in de komende hoofdstukken

Verlangen

Zoals reeds vermeld in het eerste deel van dit boek, zorgde de ontluikende moderniteit in het West-Europa na de Franse Revolutie voor de wens van een nieuwe invulling van het transcendente. Dit ontketende een zoektocht naar een nieuwe manier voor het weergeven van het onweergeefbare binnen de kunsten. Dit onweergeefbare kan daarbij zowel spiritueel zijn als persoonlijk. De fascinatie met het ongrijpbare en onvindbare, geculmineerd binnen een geloof of de idealisatie van een persoon, plaats, levenswijze of gemoedstoestand kan daarbij geduid worden met het begrip *Sehnsucht*, een verlangen dat net zoals de eerder beschreven romantische interpretatie van het sublieme onbegrensbaar en onvatbaar is. Dit verlangen maakt deel uit van een eeuwige zoektocht, angevuurd door de menselijke driften en kan daarbij per definitie niet ingevuld worden. Zoals reeds eerder beschreven is het gevoel van verlangen eerder cyclisch dan rechtlijnig, waarbij verlangen, obstakel en tijdelijke pseudoverlossing van dat verlangen elkaar opvolgen,

en ligt de werkelijke verlossing buiten het menselijke zelf, in het object of het persoonlijke waardoor de cyclus onderbroken wordt. Door het ontbreken van een duiding neemt het verlangen zelf binnen de kunst van de romantiek de hoofdrol op, waarbij de zoektocht het gezochte zelf overstijgt. Het gevoel van het verlangen zelf wordt het onderwerp van veel romantische kunst. In de kunst van Evert Thielen neemt het motief van verlangen een belangrijk deel in van het oeuvre. Zoals elk leitmotief in dit oeuvre kent het zijn begin reeds in de eerste werken van de kunstenaar en blijft het ook een belangrijk onderwerp in de meest recente werken. Het leitmotief kan geïnterpreteerd worden als een multigefaceteerd symbool met verschillende betekenissen. Het leitmotief van het verlangen staat daarbij symbool voor iets ongrijpbaars. Dit kan een gevoel van *Sehnsucht* zijn, het verlangen naar het onbestemde, of een verlangen naar een verlossing of juist een thuishoren. Het gevoel van het verlangen kan ook een romantische betekenis krijgen in de vorm van liefdesverlangen. *Omhelzing* uit 2011 brengt het leitmotief verlangen tot een kernachtig hoogtepunt van expressie. Op dit emotieve schilderij staan op het voorplan twee mensen afgebeeld die op elkaar afrennen. Thielen maakt gebruik van een weergave die doet denken aan een foto genomen met lange sluitertijd om de actieve dynamiek van beide figuren vast te leggen. Het effect is daarbij een singuliere ontduubeling van de materiële dynamiek die het veelluik toedraagt aan het tweedimensionale vlak. Het schilderij beweegt voor het oog van de toeschouwer, die de actie kan volgen vanaf de staat van begin tot het einde. Op het achterplan van het werk gaf Thielen een lentelandschap weer. De natuur, bewogen door de elementen, weerspiegelt de natuurlijke samenkomst van het paar op de voorgrond. Het leitmotief van het verlangen is hier zichtbaar binnen de uitdrukking van de zich opbouwende spanning die tot verlossing komt door middel van het samenkomen van de twee modellen. Thielen laat de energie tussen het paar culmineren door het weergeven van de dynamiek van het rennen, een actie die vanaf begin tot eind gevolgd kan worden en waarvan de uitkomst vanaf het begin geanticipeerd wordt. Op deze manier wordt het gevoel van het verlangen uitgebeeld en bevestigd in het symbool van de menselijke actie, dat weerspiegeld wordt door de natuur. Een belangrijk element in het schilderij is het man-vrouw contrast. Op het veelluik *Het Verlangen* is ook sprake van een dergelijk contrast. Het is belangrijk om

Dakterras, 2007, 40 x 50 cm, tempera op paneel

daarbij op te merken dat deze genderspecifieke tegenstelling niet alleen geïnterpreteerd moet worden als een relationeel gegeven, maar vooral als een uitdrukking van de verlanger en het verlangde. Dit gegeven is daarbij niet gender gerelateerd, maar vooral gebaseerd op contrast waardoor voor het uitdrukken van een persoonlijk verlangen voor een tegenovergestelde pendant van het vrouwelijke model, zijnde het mannelijke model, gekozen werd.

Het schilderij *Groot verlangen* uit 2017 toont daarbij een facet van het leitmotief verlangen dat geen liefdesverlangen uitdrukt maar een verlangen naar het onbestemde. Op dit schilderij is een vrouwelijk model weergegeven dat op haar handen en knieën over een parketvloer vooruit kruipt. Haar rechterhand strekt ze uit naar een onbestemde, donkere abstracte vorm die voor haar opdoemt terwijl ze haar blik strak gericht houdt op het verlangde. Met de abstracte weergave van dit onbestemde speelt Thielen direct in op de *Sehnsucht* uit de romantiek, waarbij het gevoel en de daad van het verlangen zelf centraal staat en het object van verlangen een inherente onbestemdheid in zich draagt. Door de weergave van het object van verlangen als een abstractie alludeert Thielen naar de fluiditeit van het verlangen zelf. De donkere vorm die opwelt vanuit de linkerkant van het schilderij wordt een fluïde symbool voor elke vorm van onbereikbaar en ongrijpbaar verlangen.

Het werk *Groot Verlangen* uit 2014 toont het gezicht, een stuk van het bovenlichaam en de hand van het vrouwelijk model, dat de linkerzijde van haar gezicht met een smachtende blik en gesloten ogen tegen een kunststof luxaflex aandrukt. De strakke geometrische lijnen van de luxaflex symboliseren opnieuw de ongrijpbaarheid van het verlangen en de aard van de emotie, ditmaal door een materieel gegeven. Op het veelluik *Het Verlangen*, dat veertien jaar eerder ontstond, werd de emotie ook abstract weergegeven, door middel van verfspatten of geometrische scherven of bundels van licht. *Groot Verlangen* combineert ditzelfde thema met een idee van surrealisme, waarbij objecten uit de gekende wereld een andere invulling krijgen die vaak inspeelt op de droom of het onderbewustzijn.

Het leitmotief van het verlangen heeft echter niet steeds een expliciete invulling. *Dakterras* uit 2007 toont het vrouwelijk model vanop de rug gezien, liggend op een tuinstoel die op een dakterras staat. Voor haar strekt een stedelijk landschap zich uit. Dit schilderij gaat in op het motief van kijken, een motief dat verbonden is aan het leitmotief van het verlangen. Het vol verwondering bekijken van kunst impliceert een inherent verlangen dat verschillende gedaantes aan kan nemen. De wens om aanwezig te zijn op de plaatst van het schilderij, om de weergegeven persoon te ontmoeten, om de weergegeven zaken aan te raken of te beleven kan een deel uitmaken van het verlangen in verband met het subject van het kunstwerk, maar het verlangen bij het beleven van het kunstwerk kan ook de actieve rol innemen van de wens om zelf dergelijke kunst te produceren. *Dakterras* doelt op het samenbrengen van al deze vormen van verlangen, om een kunstwerk te creëren dat enerzijds het nabij en het verafgelegen wil afbeelden en wil betoveren door detail en anderzijds inspeelt op de blik van de toeschouwer, die afwisselt tussen het model en de stad. Een soortgelijk thema wordt ook benaderd op het eerder besproken schilderij *Samenspel* uit 2023. Het leitmotief verlangen kan breed geïnterpreteerd worden als een symboolmotief dat zowel onvervulbaarheid, pijn, woede en contrast als een sensueel droombeeld, liefde en romantiek aan kan duiden. De vaagheid van deze gevoelens zorgt voor een herkenbaarheid bij de toeschouwer, die het eigen verlangen weerspiegeld ziet in het werk van Evert Thielen dat deel uitmaakt van dit leitmotief.

Samenspel, 2022, 100 x 120 cm, tempera op paneel

Vier seizoenen, 2014, 57 x 57 cm, tempera op paneel

Flora, 2023, 67 x 67 cm, tempera op paneel

Colofon

Uitgave

WBOOKS, Zwolle
info@wbooks.com
www.wbooks.com

Tekst

Dagmar Thielen

Fotografie

Dominique Provost, Brugge
Anton van der Riet, Den Haag

Cover en basislayout

Berry van Gerwen

© 2024 WBOOKS Zwolle / de auteur

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

De uitgever heeft ernaar gestreefd de rechten met betrekking tot de illustraties volgens de wettelijke bepalingen te regelen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

Van werken van beeldende kunstenaars aangesloten bij een CISAC-organisatie is het auteursrecht geregeld met Pictoright te Amsterdam.

© c/o Pictoright Amsterdam 2024.

ISBN 978 94 625 8631 4

NUR 646

The logo for WBOOKS, featuring a stylized 'W' with horizontal lines above and below it, followed by the word 'BOOKS' in a bold, sans-serif font.